

E-kirjastohankkeessa rakennettiin kuntien yhteistä e-kirjastoa

E-kirjastohankkeen loppuraportti

 E-KIRJASTO
E-BIBLIOTEKET

I e-biblioteksprojektet skapades kommunernas gemensamma e-bibliotek

E-biblioteksprojektets slutrapport

Sisällys

3	Johdanto
4	Hankeidean mukaisissa tavoitteissa onnistuttiin
5	Poikkeuksellinen ja ainutlaatuinen teknologiaratkaisu
7	Pysyväksi organisaatioksi Kansalliskirjasto
8	Kirjastojen toiveita kuultiin laajasti hankkeen aikana
9	E-kirjastosta hyötyä kaikille kirja-alan toimijoille
10	E-kirjasto mukaan hallitusohjelmaan
11	Vahva visuaalinen ilme luo pohjaa brändille
12	Seuraavat askeleet
13	Ihmiset e-kirjastohankkeen taustalla
13	Kiitokset

Innehåll

14	Inledning
15	Målen som sattes i projektidén förverkligades
16	En enastående och unik teknologisk lösning
18	Nationalbiblioteket som permanent organisation
19	Bibliotekens önskemål hördes i projektet
20	E-biblioteket är till nytta för alla aktörer i bokbranschen
21	E-biblioteket med i regeringsprogrammet
22	Ett starkt visuellt uttryck som grund för varumärket
23	Nästa steg
24	Människorna bakom e-biblioteksprojektet
24	Tack

Johdanto

Suomen kirjastokenttä on jo vuosia tehnyt työtä sen eteen, että asiakkaille olisi tarjolla lainattavaksi e-aineistoja. Tällä hetkellä e-kirjastokokoelmia on Suomessa yli 30 ja niiden laajuus vaihtelee runsaasti. E-kirjastopalvelut on tuotettu pääasiassa ns. kirjastokimppojen alueellisenä yhteistyönä.

Käyttäjien ja kirjastojen työntekijöiden näkökulmasta nykyinen järjestelmä on sekava, sillä eri aineistotyyppit sijaitsevat erilaisilla teknisillä alustoilla. Käyttäjän täytyy nyt siirtyä palvelusta toiseen sen mukaan, haluaako hän päästä käsiksi kotimaiseen vai ulkomaiseen e- tai äänikirjaan tai aikakauslehteen. Myös kokoelmien koko vaihtelee suuresti. Tavoitteena onkin tarjota nykyistä tasa-arvoisemmat e-kirjastopalvelut ympäri Suomen.

Helsingin kaupunginkirjaston vetämässä sekä opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa e-kirjastohankkeessa rakennettiin vuosina 2022–2023 Suomen kunnille yhteistä e-kirjastoa, jossa monipuolinen e-aineistokokoelma on käytettävissä yhden helppokäyttöisen mobiilisolvelluksen ja myöhemmin myös verkkosivun kautta. Tässä tiiviissä loppuraportissa tutustutaan hankkeen aikana saavutettuihin tuloksiin.

E-kirjastohanketta edelsi selvitysvaihe, vuonna 2021 päättynyt ja laajasti asiakkaiden toiveita tulevalle e-kirjastolle selvittänyt digimedianhanke, jonka yhteenvetoon ja suosituksiin voi tutustua osoitteessa

kirjastot.fi/digimediahanke. E-kirjastohanke vei eteenpäin digimedianhankeessa suositeltuja toimenpiteitä. Kaikki e-kirjastohankkeen aikana julkaistut uutiset ovat luettavissa osoitteessa kirjastot.fi/ekirjastohanke.

Hankeidean mukaisissa tavoitteissa onnistuttiin

Alkuperäisen hankeidean mukaan e-kirjastohankkeessa oli tarkoitus luoda yhteisiä toimintamalleja yleisten kirjastojen ja kuntien yhteisen e-kirjaston luomiseksi. Hanke sisälsi suunnittelu-, pilotointi-, ja perustamistyötä, joiden tavoitteena oli hankkeen toimijoiden ja sidosryhmien yhteistyömallien luominen ja yhteisen e-kirjaston perustaminen.

Hankeidean mukaisissa tavoitteissa onnistuttiin, sillä e-kirjastohankkeen aikana valittiin e-kirjaston tekninen ratkaisu ja kilpailutettiin teknologiakumppanit sitä rakentamaan. Lisäksi löydettiin e-kirjastolle ylläpitäjäorganisaatioksi Kansalliskirjasto, luotiin e-kirjastolle toimintamallit sekä valmisteltiin sopimukset liitteineen kuntien e-kirjastoon liittymistä varten. Hankkeen aikana myös neuvoteltiin tiiviisti sisälöntuottajien kanssa ja hankittiin aineistoja yhteiseen e-kirjastoon. Varsinainen e-kirjaston avaaminen asiakkaiden käyttöön ei hankkeen aikana tapahtunut, vaan e-kirjasto avataan keväällä 2024. Siirtymävaiheessa keväällä 2024 varmistetaan uuden, pysyvän organisaation toimintaedellytykset e-kirjaston ylläpidolle Kansalliskirjaston ja e-kirjastoon mukaan liittyneiden Suomen yleisten kirjastojen kesken.

Punaisena lankana hankkeen aikana oli Suomen yleisten kirjastojen tiivis kuuleminen eri vaiheissa sekä aktiivinen viestintä kirjastokentälle.

Poikkeuksellinen ja ainutlaatuinen teknologiaratkaisu

E-kirjaston teknologiaratkaisuksi valittiin yhteistyössä kirjastokentän kanssa avoimen lähdekoodin ratkaisu. Tämä varmistaa sen, että teknologia on kirjastojen omista käsissä. Ratkaisu on kansainvälisestikin poikkeuksellinen, eikä hankkeella ollut oikeastaan esimerkkejä, joista olisi voinut ottaa mallia. E-kirjasto olisi voitu rakentaa myös kaupallisen tuotteen varaan, mutta itse kehittämällä saadaan käyttöön yhteisökehittämisen tuki ja voidaan valjastaa osaamista kehitystyöhön. Avoimen lähdekoodin ratkaisu tarkoittaa sitä, että tekninen alusta ei ole heti huippuunsa viritetty eikä ratkaisu ole avautuessaan täysin valmis. Mahdollisuudet kehitystyölle ovat kuitenkin suuret.

Olenainen osa e-kirjaston teknologiaratkaisun kehitystyötä olivat hyvät teknologiakumppanit, alustarakaisun kehitystyöstä vastannut Ellibs Oy sekä tunnistautumISRatkaisusta vastannut Digiloikka Oy. Alustarakaisun kehitystyössä Library Simplified -alustan avointa lähdekoodia muokattiin vastaamaan Suomen yleisten kirjastojen tarpeita. Lisäksi toteutus käsitti tunnistautumISRatkaisun liittämisen alustaan sekä aineistorajapintojen toteutukset.

E-kirjaston teknologinen kehitystyö on jo nyt vienyt Suomen yleisiä kirjastoja aimo harppauksen kohti teknologian ketterää kehitystä. Sellainen muutos ei tapahdu yhdessä yössä eikä yhden hankkeen

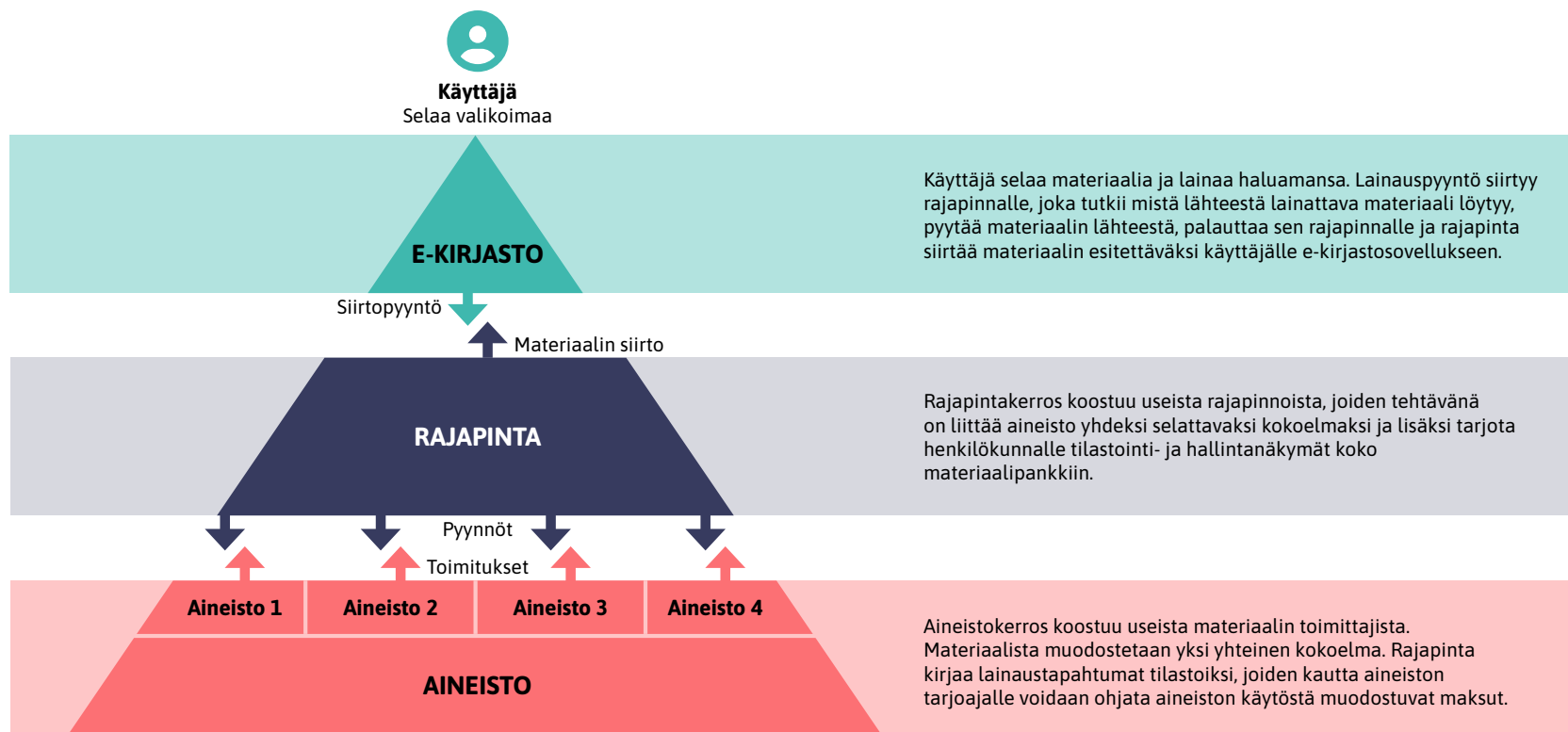

aikana, mutta kirjastokentällä on syntynyt selvä innostus siitä, mitä kaikkea e-kirjasto voi tulevaisuudessa mahdollistaa. E-kirjasto täyttää avautuessaan sille asetetut perusodotukset sekä on tietoturvallinen.

Tulevaisuudessa e-kirjaston ympärille voi muodostua omanlaisensa kulttuuri ja sitä voidaan käyttää harrastustoiminnassa, esimerkiksi lukupiireissä. Kenties e-kirjastosta tulee käyttäjien keskuudessa eräänlainen sosiaalisen median alusta, jossa luettuja teoksia arvostellaan, suositellaan muille lukijoille ja saadaan vaikkapa virtuaalisia palkintoja erilaisista saavutuksista. Toimintamalli saattaisi levitä Suomen rajojen ulkopuolellekin, jos e-kirjastostamme otetaan mallia muualle.

Koska e-kirjaston teknologian kehitysmahdollisuudet ovat monipuoliset, haastaa se kirjastokenttää keskustelemaan siitä, mitä ovat ne e-aineistot, joita kirjastojen täytyy tulevaisuudessa asiakkaille tarjota. Hankkeen aikana huomattiin, että kirjastokentällä ei pelätä tarttua isoihin, uusiin asioihin, vaan kirjastoammattilaiset ovat todella idea-

rikasta ja ennakkoluulotonta väkeä. Kirjastoilta on vain aikaisemmin puuttunut teknologiakumppani, jonka kanssa kehittää asioita. Nyt sellainen on, kun Kansalliskirjastoon perustetaan e-kirjastoyksikkö. Tärkeää on säilyttää hyvä keskusteluyhteys kirjastoihin, niin on mahdollista saada aikaiseksi vaikka kuinka isoja kehitysaskeleita.

E-kirjastossa on konepellin alla useita materiaalien toimittajia ja rajapintoja, jotka näyttävät käyttäjälle asti yhtenä yhteisenä kokoelmana, yhden luukun e-kirjastona.

Pysyväksi organisaatioksi Kansalliskirjasto

E-kirjastohankkeen yksi tehtävä oli löytää tai perustaa taho, joka jatkossa ylläpitää yhteistä e-kirjastoa. Huhtikuussa 2023 saatiin päätös, että Kansalliskirjastoon perustetaan e-kirjastoyksikkö, joka jatkaa hankkeen päätyttyä e-kirjaston kehittämistä yhteistyössä yleisten kirjastojen kanssa.

Hankkeen aikana tutkittiin muiden maiden, erityisesti Tanskan ratkaisuja ja selvitettiin, mitä mahdollisuuksia Suomessa on. Suomen osalta käytiin läpi olemassa olevia organisaatioita, joihin e-kirjasto olisi mahdollisesti voinut liittyä, kuultiin kirjastojen toiveita, keskusteltiin e-kirjastohankkeen asiantuntijaryhmien kanssa sekä tutkittiin mahdollisuutta yritysmuotoihin ja yhdistyksiin. Lopputulos oli, että Kansalliskirjasto osoittautui parhaaksi mahdolliseksi emo-organisaatioksi e-kirjastolle. Kansalliskirjastolla on vahvaa osaamista erityisesti avoimen lähdekoodin ohjelmistojen kehittämisessä ja digitaalisten ratkaisujen tarjoamisessa kirjastoille.

Hankkeessa luotiin yhteistyössä Gofore Oyj:n kanssa osaamistarpeet ja toimintamallit e-kirjastolle. E-kirjaston toimintaa Kansalliskirjaston e-kirjastoyksikössä ohjaa ohjausryhmä, jossa on mukana kuntien edustajia. Lisäksi palvelun ohjaukseen ja kehittämiseen osallistuvat erilaiset strategiset työryhmät kuten esimerkiksi kokoelmatyöryhmä

ja moniammatillinen yhteistyöryhmä. E-kirjastoyksikkö toimii tiiviissä yhteistyössä yleisten kirjastojen kanssa. Kirjastoammattilaiset kunnissa mm. valitsevat työryhmissä e-kirjastoon hankittavat aineistot, vastaavat yhteisen e-kokoelman muodostamisesta, ohjaavat asiakkaita e-kirjaston käyttäjiksi ja opastavat palvelun käytössä.

E-kirjastoon liittyneille jäsenkunnille ja -kirjastoille järjestetään säännöllisesti avoimia tilaisuuksia, joissa esitellään e-kirjaston toimintaa ja kehittämissuunnitelmia, kuullaan jäseniä ajankohtaisista teemoista sekä valitaan ohjausryhmän jäsenet.

Kirjastojen toiveita kuultiin laajasti hankkeen aikana

Erityisen tärkeää e-kirjastohankkeessa oli säännöllinen viestintä kirjastokentälle sekä yleisten kirjastojen toiveiden kuuleminen. Hankkeeseen palkattiin projektiasiantuntija, jonka tehtävänä oli kertoa kirjastokentälle hankkeen etenemisestä, kuulla toiveita ja tuoda kirjastojen näkemystä esiin.

Kirjastoalan asiantuntijaryhmä kokoontui säännöllisesti hankkeen aikana yhteensä 13 kertaa. Asiantuntijaryhmään onnistuttiin saamaan ihmisiä, jotka edustivat kirjastokimppojen näkemyksiä eri puolilta Suomea.

Kirjastoille järjestettiin yhteensä 11 infotilaisuutta Teamsin kautta. Ne osoittautuivat hyväksi tavaksi kertoa ajankohtaisista asioista kirjastokentälle. Infotilaisuudet mahdollistivat myös sen, että kirjastolaiset saivat esittää kysymyksiä hankkeen projektiryhmälle eikä viestintä ollut pelkästään yksisuuntaista.

Kirjastokentälle järjestettiin myös työpajoja koskien teknologiaa, tulevaa organisaatiota, kirjastotyöryhmiä ja niiden tehtäviä sekä e-kirjaston visuaalista ilmettä. Lisäksi kirjastolaiset ympäri Suomen pyysivät hankkeen edustajia mukaan erilaisiin tilaisuuksiin esim. virtuaalisiin kahvihetkiin ja ohjausryhmiin. Myös Yleisten kirjastojen neuvoston kokouksissa oltiin mukana samoin kuin Kirjastopäivillä.

Hankkeen säännöllisesti lähettämät uutiskirjeet tavoittivat noin 700 tilaajaa ja hankkeen ajankohtaisia asioita viestittiin myös alueellista kehittämistehtävää hoitavien eli ns. AKE-kirjastojen kanavien kautta.

E-kirjastohanke nosti kirjastokentän keskusteluun e-aineistojen tärkeyden ja sen, mikä on kirjastojen tulevaisuus, jos jäädään nykytilanteeseen eikä lähdetä entistä laajemmin tarjoamaan asiakkaille sitä aineistoa, jota he jo nyt käyttävät ja kuluttavat. Vaikka lopputulos eli e-kirjaston syntyminen on tietenkin tärkeää, vähintään yhtä tärkeää on ollut myös tulevaisuuskeskustelu.

E-kirjastohanke oli yksi osoitus siitä, että Suomen kirjastokentällä kyetään yhteistyöhön. Voimavarojen yhdistäminen pienellä toimialalla on ehdottoman tärkeää ja yhteistyö onkin kirjastokentälle hyvin leimallista ja siinä on perinteisesti oltu hyviä. Kirjastokenttä pystyy sitoutumaan myös valtakunnallisiin ratkaisuihin ja yhteistyöllä on pitkät perinteet.

E-kirjastosta hyötyä kaikille kirja-alan toimijoille

E-kirjastohankkeeseen rekrytoitiin oma asiantuntija myös kustannusalan verkostoyhteistyötä sekä aineistojen hankkimista varten. Tavoitteena oli olla vuorovaikutuksessa sisällöntuottajien eli kustantajien, kirjailijoiden ja kääntäjien kanssa ja viestiä heille siitä, mitä hankkeessa oltiin tekemässä.

E-kirjaston toimintamalli, jossa teknologia ja aineistot erotetaan toisistaan siten, että teknologia on kirjastojen omissa käsissä, oli kaikille uutta ja vaati aluksi paljon perusasioiden läpi käymistä. Yhdessä pohdittiin, mitä ollaan rakentamassa ja mitä uusi toimintatapa itse kullakin kirja-alan ekosysteemissä toimivalle tarkoittaa. Samaan aikaan e-kirjaston rakentamisen kanssa myös kirjamarkkina oli tilanteessa, jossa digitaalisten formaattien suosio oli kasvanut todella nopeasti lyhyessä ajassa ja koko ansaintalogiikka oli viimeisen viiden vuoden sisällä muuttunut paljon. Kaikki toimijat olivat monella tavalla uudellisessa tilanteessa.

Kirjastolla on kirjastolainkin mukaan merkittävä yhteiskunnallinen tehtävä aineistojen tarjoamisessa. E-kirjastohankkeen tehtävänä oli varmistaa, että kirjasto ei putoa niin sanotusti kehityksen kelkasta, vaan pysyy mukana kirjamarkkinan muutoksesta huolimatta.

Iso, konkreettinen asia e-kirjastohankkeessa oli aineistojen hankinta, joka osoittautui mutkikkaaksi ja hankintajuridiikan kannalta vaikeaksi kokonaisuudeksi. Hankkeen apuna hankintaa tekemässä oli Hansel Oy.

Tärkein tavoite oli kuitenkin yhteistyön tekeminen sisällöistä vastaavien tahojen kanssa. Ajatus oli koko ajan, että e-kirjasto on mahdollista toteuttaa sellaisella tavalla, josta on kaikille hyötyä. Tarkoituksena on, että e-kirjasto on hyödyllinen niin kustantajille, kirjailijoille kuin kirjaston asiakkaillekin. Missään vaiheessa ei haluttu kilpailla kaupallisten toimijoiden kanssa, vaan löytää tapa, jolla digitaalisessa maailmassa voidaan toteuttaa kirjaston tehtävää.

Aineistojen osalta tutustuttiin myös muiden maiden ratkaisuihin ja yritettiin selvittää, miten muualla on asiat hoidettu. Monet muut maat yrittävät parhaillaan ratkaista samaa, kirjastojen e-aineiston saatavuuteen liittyvää ongelmaa samaan aikaan ja löytää tapoja, miten kirjastot voivat tarjota e-aineistoja. Hankkeen aikana tutustuttiin esim. Tanskan, Saksan, Norjan, Ruotsin, Kanadan, Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian ratkaisuihin. Verkostojen löytäminen oli tärkeää myös kansainvälisesti. Myös Suomen rakenteilla ollut ratkaisu näyttäytyi kansainvälisesti mielenkiintoisena.

Hankkeen aikana eduskunta teki päätöksen lainauskorvauksen laajentamisesta e-aineistoihin. Se oli erityisesti asiaa eteenpäin vieneeltä Sanastolta hieno saavutus. Työ kustantajien ja kirjailijoiden kanssa jatkuu tiiviinä myös Kansalliskirjaston e-kirjastoyksikössä. E-aineistojen saatavuus kirjastoille on edelleen heikkoa ja tähän asiaan halutaan muutos.

*”Toteutetaan e-kirjojen
lainauskorvaus sekä edistetään
kansallisen e-Kirjaston perustamista.”*

E-kirjasto mukaan hallitusohjelmaan

Eduskuntavaalit järjestettiin huhtikuussa 2024 ja e-kirjastohankkeessa aloitettiin vaikuttamistyö, jonka avulla uusille kansanedustajille ja ministereille kerrottiin tulevasta kuntien yhteisestä e-kirjastosta. Apuna vaikuttamistyössä oli Miltton Oy. Samaan aikaan myös Kuntaliitto ja Suomen Kirjastoseura tekivät aktiivista vaikuttamistyötä sen eteen, että e-kirjastosta saataisiin kirjaus hallitusohjelmaan ja sen teknologian kehittämiseen varattaisiin tulevaisuudessa rahaa myös valtion budjetista.

Kirjastoalan ääntä kuultiin, sillä Petteri Orpon hallituksen Vahva ja välittävä Suomi -hallitusohjelmassa mainitaan e-kirjasto seuraavasti: ”Toteutetaan e-kirjojen lainauskorvaus sekä edistetään kansallisen e-Kirjaston perustamista.” Tulevaisuudessa varmasti nähdään, mitä hallitusohjelman kirjaus konkreettisesti tulee merkitsemään.

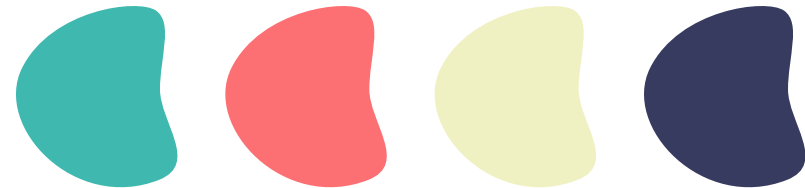
Vahva visuaalinen ilme luo pohjaa brändille

Yksi e-kirjastohankkeen merkittävistä tehtävistä oli visuaalisen ilmeen luominen e-kirjastolle. Tämä toteutettiin alkuvuodesta 2023 yhteistyössä Alfons Digital Oy:n kanssa. Pääsuunnittelija Tommi Jäkkö loi kirjastolaisille ja hankkeen projektiryhmälle pidettyjen työpajojen pohjalta visuaalisen ilmeen, joka on helposti lähestyttävä, selkeä, moderni, raikas, rohkea, voimakas, uudenlainen, yksinkertainen ja ei-esittävä.

Oma, vahva visuaalinen ilme luo pohjaa e-kirjaston brändille ja tarkoituksena on, että e-kirjaston visuaalista ilmettä käytetään kaikissa e-kirjaston markkinointi- ja viestintämateriaaleissa. Se näkyy luonnollisesti myös e-kirjaston mobiilisovelluksessa sekä verkkosivuilla.

E-kirjaston tunnuksessa eli logossa on pyöreä muotokieli ja sen avulla e-kirjasto on helppo tunnistaa kirjaston palveluksi. Tunnuksesta voi löytää vaikkapa kirjapinon, ison E-kirjaimen, kirjanmerkin, puhekuplan, opastinnuolen tai digitaalisten palvelujen valikon eli ns. hampurilaisvalikon.

E-kirjaston väripaletti koostuu vihreästä pääväristä, sekä kolmesta korostusväristä punaisesta, keltaisesta ja sinisestä. Mustaa, harmaan sävyjä ja valkoista voidaan käyttää osana palettia.

E-kirjastolle määritellyt fontit ovat Googlen välittämistä open source -fonteista Asap ja Bitter. Kaikki kyseisten fonttien leikkaukset ovat ilmaisia ja vapaasti käytettävissä (Open Font License). Vaihtoehtoinen fontti on Arial. Avoimesti käytettävissä olevat fontit ovat tärkeä edellytys sille, että kirjastot ympäri Suomen voivat helposti käyttää ja muokata e-kirjaston aineistopohjia.

E-kirjaston kuvamaailma koostuu raikkaan värisistä, e-kirjaston tarjoamiin palveluihin liittyvistä kuvista. Kuvissa ihminen esitetään erilaisissa arjen tilanteissa käyttämässä e-kirjaston palveluita eri päätelaitteilla. Kuvien tyyli on positiivinen ja rento, mutta samalla asiallinen. E-kirjaston inklusiivisuus on tärkeää tuoda esiin myös kuvamaailman kautta. Pelkkien laitekuvien käyttöä tulee välttää. E-kirjastohankeen aikana otettiin valokuvia Suomen kirjastojen käyttöön. Valokuvaaja oli Suvi-Tuuli Kankaanpää / Keksi Agency.

Seuraavat askeleet

E-kirjasto avataan asiakkaille tiistaina 23.4.2024 UNESCO:n kansainvälisenä kirjan ja tekijänoikeuksien päivänä sekä Kirjan ja ruusun päivänä. Tuolloin on mahdollista ladata e-kirjaston mobiilisovellus, kirjautua e-kirjastoon vahvan tunnistautumisen avulla ja ryhtyä lainaamaan aineistoa, jos oma asuinkunta on liittynyt mukaan e-kirjastoon. Palvelu on siis tarjolla niille Suomen asukkaille, joiden kotikunnat liittyvät mukaan e-kirjastoon.

E-kirjasto tarjoaa alkuun lainattavaksi e- ja äänikirjoja suomeksi, ruotsiksi, englanniksi ja vähäisissä määrin myös muilla kielillä sekä kotimaisia digilehtiä.

E-kirjaston kehitystyö Kansalliskirjaston e-kirjastoyksikössä jatkuu. E-kirjastohanke toivottaa mitä parhainta jatkoa uudelle e-kirjastolle.

Ihmiset e-kirjastohankkeen taustalla

E-KIRJASTOHANKKEEN PROJEKTIRYHMÄ

Suvi Sivulainen, Projektipäällikkö

Seija Laitinen-Kuisma, Projektiasiantuntija /
kirjastojen verkostoyhteistyö

Anna Tuomikoski, Projektiasiantuntija /
kustannusalan verkostoyhteistyö

Joona Kutilainen-Pennanen, Projektiasiantuntija / teknologia

Marjo Haatainen, Projektiasiantuntija / viestintä

Virva Nousiainen-Hiiri, Kirjastoverkon yhteisten
palvelujen päällikkö / hankkeen omistaja

OHJAUSRYHMÄN JÄSENET

Kristiina Hormia-Poutanen, Kansalliskirjasto

Virva Nousiainen-Hiiri, hankkeen omistaja,
Yleisten kirjastojen konsortio (YKN)

Päivi Savinainen, Yleisten kirjastojen
neuvoston edustaja (YKN)

Johanna Selkee, Kuntaliitto

Katri Vääntinen, Helsingin kaupunginkirjasto

KIRJASTOALAN ASIAANTUNTIJARYHMÄN JÄSENET

Malin Hollmén, Porvoon kaupunginkirjasto

Merja Kummala-Mustonen, Pohjois-Suomen
aluehallintovirasto

Suvi Pirnes-Toivanen, Joensuun kaupunginkirjasto

Jouni Pääkkölä, Oulun kaupunginkirjasto

Niina Salmenkangas, Tampereen kaupunginkirjasto

Laura Tyysteri, Turun kaupunginkirjasto
e-kirjastohankkeen edustaja

Seija Laitinen-Kuisma, Helsingin kaupunginkirjasto

TEKNOLOGIAN ASIAANTUNTIJARYHMÄN JÄSENET

Marja Hjelt, Yleisten kirjastojen konsortio

Matti Sarmela, Helsingin kaupunginkirjasto /
valtakunnalliset kehittämisspalvelut

Erkki Tolonen, Kansalliskirjasto / Finna
e-kirjastohankkeen edustaja

Joona Kutilainen-Pennanen, Helsingin
kaupunginkirjasto

KUSTANNUSALAN ASIAANTUNTIJARYHMÄN JÄSENET

Marja Hjelt, Yleisten kirjastojen konsortio

Arja Tuuliniemi, Kansalliskirjasto / FinELib

Anna Tuomikoski, e-kirjastohankkeen edustaja,
Helsingin kaupunginkirjasto

E-kirjastohankkeen projektiryhmä. Kuva: Taru Leinonen

Kiitokset

Alfons Digital Oy, Digiloikka Oy, Ellibs Oy, Finlands svenska författareföreningen, Gofore Oyj, Hansel Oy, Helsingin kaupunginkirjasto, Keksi Agency Oy, Kuntaliitto, Lisen Sundqvist, Miltton Oy, ohjausryhmän ja asiantuntijaryhmien jäsenet, Opetus- ja kulttuuriministeriö, Saavutettavuuskirjasto Celia, Sanasto, Suomen Kirjailijaliitto, Suomen Kirjastoseura, Suomen Kustannusyhdistys, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, Suomen tietokirjailijat ja Tommi Rissanen.

Inledning

Biblioteksfältet i Finland har redan under många år arbetat för att kunna erbjuda kunderna möjligheten att låna e-material. I detta skede finns det över 30 e-bibliotekssamlingar i Finland och deras omfattning varierar stort. E-bibliotekstjänsterna har i regel förverkligats som frivilligt, regionalt samarbete mellan flera bibliotek.

Ur användarnas och bibliotekspersonalens synvinkel har det nuvarande systemet varit lätt förvirrande eftersom olika typer av material har funnits på olika tekniska plattformar. Användaren har varit tvungen att navigera från en plattform till en annan beroende på om hen vill använda inhemska eller utländska e- eller ljudböcker, eller tidskrifter. Storleken på samlingarna har också varit väldigt varierande. Målet är att erbjuda mer jämlika e-bibliotekstjänster än tidigare runtom i Finland.

I e-biblioteksprojektet, som letts av Helsingfors stadsbibliotek och finansierats av undervisnings- och kulturministeriet under åren 2022-2023, skapades ett gemensamt e-bibliotek för Finlands kommuner, där en mångsidig e-materialsamling kan användas genom en lättanvänd mobilapplikation och senare även via en hemsida. I denna komprimerade slutrapport bekantar vi oss med de beslut man uppnått under projektets gång.

E-biblioteksprojektet föregicks av ett utredningsskede, digimediaprojektet som avslutades 2021 och bestod av en omfattande utredning av

kundernas önskemål om det kommande e-biblioteket. Ett sammandrag av projektet och vilka rekommendationer som gjordes kan man läsa på finska kirjastot.fi/digimediahanke. E-biblioteksprojektet förde de åtgärder som rekommenderades i digimediaprojektet vidare. Alla nyheter som publicerats under e-biblioteksprojektet kan läsas på adressen biblioteken.fi/ebiblioteksprojektet.

Målen som sattes i projektidén förverkligades

Enligt den ursprungliga projektidén var syftet med e-biblioteksprojektet att skapa gemensamma verksamhetsmodeller för de allmänna bibliotekens och kommunernas gemensamma e-bibliotek. Projektet innehöll planerings-, piloterings- och grundarbete med målet att skapa samarbetsmodeller för projektets aktörer och intressentgrupper samt grunda ett gemensamt e-bibliotek.

Målen för projektet förverkligades i och med att man i e-biblioteksprojektet valde den tekniska lösningen för e-biblioteket och konkurreratsatte offerter från teknologiska partners som skulle bygga upp den tekniska lösningen. Vidare blev Nationalbiblioteket e-bibliotekets huvudorganisation, man skapade verksamhetsmodeller för e-biblioteket och förberedde avtal samt bilagor för att kommunerna skulle kunna ansluta sig till e-biblioteket. Under projektets gång förhandlade man också aktivt med förlagsfältet och innehållsproducenterna, och gjorde upphandlingar av material till det gemensamma e-biblioteket. Öppnandet av e-biblioteket för kunderna skedde dock inte under själva projektiden, e-biblioteket öppnar våren 2024. Under övergångsskedet våren 2024 säkras förutsättningarna för verksamheten vid den nya, permanenta organisationen och underhållet av e-biblioteket av Nationalbiblioteket och de allmänna bibliotek i Finland som anslutit sig.

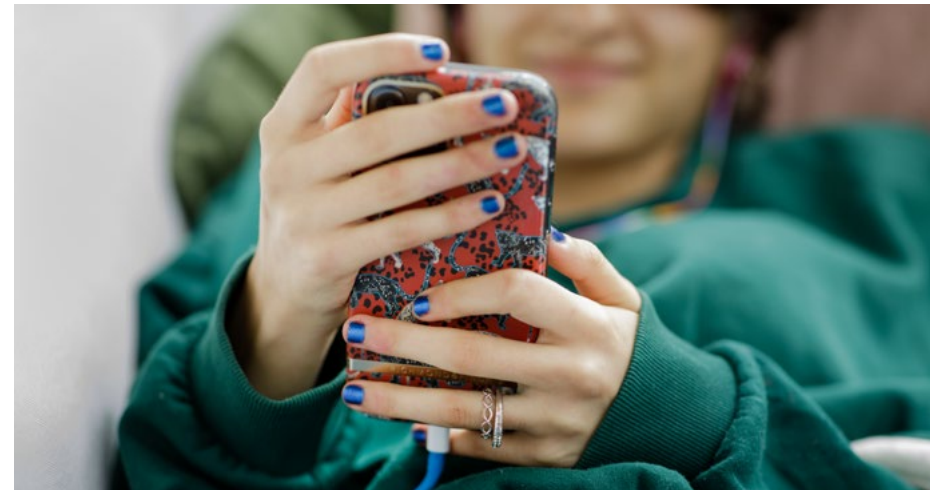
Den röda tråden under projektet var ett återkommande hörande av de allmänna biblioteken i Finland och en aktiv kommunikation med desamma.

En enastående och unik teknologisk lösning

I samarbete med biblioteksfältet valdes öppen källkod som teknologisk lösning. Det garanterar att biblioteken har full kontroll över teknologin. Lösningen är unik även ur internationell synvinkel och det existerade egentligen inga andra exempel som projektet hade kunnat följa. E-biblioteket hade också kunnat byggas på en kommersiell produkt, men genom att man själv utvecklade en lösning kan man använda sig av stöd från samutveckling och utnyttja befintligt kunnande för utvecklingsarbetet. Användandet av öppen källkod innebär att den tekniska plattformen inte genast är komplett och lösningen är inte fullständigt klar när den tas i bruk. Möjligheterna till utvecklingsarbete är å sin sida stora.

En väsentlig del av utvecklingsarbetet för e-bibliotekets teknologiska lösning är de goda samarbetsparterna inom teknologi, Ellibs Ab som gjort för lösningarna för plattformen och Digiloikka Oy som har ansvarat för arbetet med identifikationslösningen. I utvecklingsarbetet med plattformslösningen har Library Simplified-plattformens öppna källkod modifierats för att svara mot de behov Finlands allmänna bibliotek har. Utöver detta innebär arbetet också att man länkade identifikationslösningen till plattformen.

E-bibliotekets teknologiska utvecklingsarbete har redan nu fört de allmänna biblioteken i Finland ett stort steg framåt mot en smidig

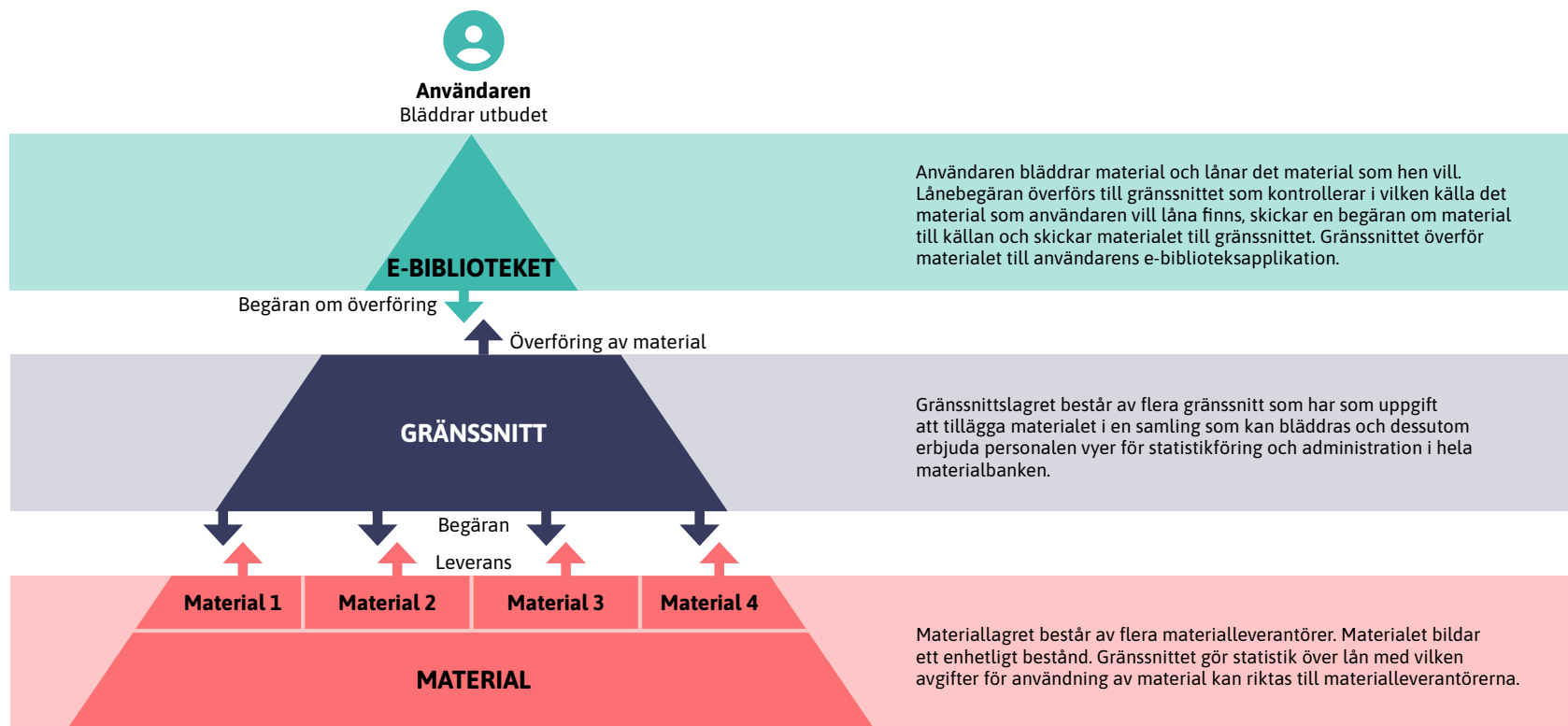

teknologisk utveckling. En sådan förändring sker inte över en natt i ett projekt, men på biblioteksfältet har det fötts en tydlig entusiasm över allt vad e-biblioteket i framtiden kan möjliggöra. När e-biblioteket öppnar uppfyller det de grundläggande förväntningar som skapats och har den datasäkerhet som förväntas.

Runtomkring e-biblioteket kan det i framtiden uppstå en egen kultur, något som kan utnyttjas i olika hobbyverksamheter, till exempel bokcirklar. Bland användarna har e-biblioteket potential att bli en ett slags socialt medium där man kan skriva kritik om de böcker man läst, rekommendera böcker för andra läsare och kanske till och med få virtuella priser för olika prestationer man lyckats med. Verksamhetsmodellen kan också spridas utanför Finlands gränser om man tar modell av vårt e-bibliotek i andra länder.

Eftersom de teknologiska utvecklingsmöjligheterna är så mångsidiga utmanar det biblioteksfältet att föra en diskussion kring vilka e-material man i framtiden borde kunna erbjuda kunderna. Under projektets gång märkte man att biblioteksfältet inte är rädd för att ta sig an stora, nya saker, utan de biblioteksanställda utgör en genuint idérik och

fördomsfri skara. Biblioteken har bara saknat en teknologipartner som man kan utveckla saker tillsammans med. Nu finns en sådan i och med att en e-biblioteksenhet grundas vid Nationalbiblioteket. Det är viktigt att kontakten till och diskussionen med biblioteken upprätthålls, på så sätt är det möjligt att få till stånd en hur stor utveckling som helst.

Nationalbiblioteket som permanent organisation

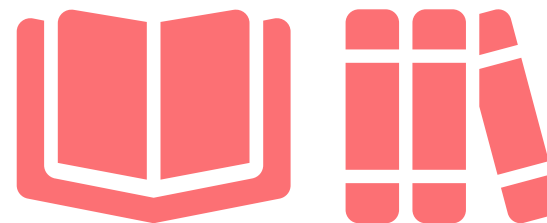
En av uppgifterna för e-biblioteksprojektet var att finna eller skapa en organisation som i fortsättningen skulle upprätthålla det gemensamma e-biblioteket. I april 2023 gjordes beslutet att Nationalbiblioteket grundar en e-biblioteksenhet som fortsätter utvecklandet av e-biblioteket i samarbete med de allmänna bibliotekerna efter att projektet avslutats.

I projektet undersökte man vilka lösningar som gjorts i andra länder, speciellt Danmark, och vilka möjligheter man har i Finland. För Finlands del gick man igenom olika befintliga organisationer som e-biblioteket hade kunnat anslutas till, man förhörde sig om bibliotekens önskemål, diskuterade med e-biblioteksprojektets expertgrupper och undersökte möjliga företags- och föreningsformer. Slutresultatet blev att Nationalbiblioteket visade sig vara den bästa möjliga moderorganisationen för e-biblioteket. Nationalbiblioteket har ett starkt kunnande speciellt när det gäller utvecklingen av programvara i öppen källkod, och när det gäller vilka digitala lösningar man kan erbjuda biblioteken.

I projektet definierade man tillsammans med Gofore Oy kompetensbehoven och verksamhetsmodellerna för e-biblioteket. E-bibliotekets verksamhet i Nationalbibliotekets e-biblioteksenhet leds av en styrgrupp som har representanter från kommunerna. I styrningen och

utvecklingen deltar vidare olika strategiska arbetsgrupper som till exempel arbetsgruppen för beståndet och en multiprofessionell samarbetsgrupp. E-biblioteksenheten fungerar i tätt samarbete med de allmänna biblioteken. Biblioteksanställda i kommunerna väljer genom arbetsgrupperna bland annat vilket material som anskaffas, ansvarar för hur e-beståndet byggs upp, handleder kunderna i hur man använder e-biblioteket och vägleder i hur man använder tjänsten.

För de kommuner som anslutit sig till e-biblioteket ordnas regelbundet öppna tillställningar där e-bibliotekets verksamhet och utvecklingsplaner presenteras, medlemmarna hörs om aktuella teman och man väljer medlemmar till styrgruppen.

Bibliotekens önskemål hördes i projektet

Speciellt viktigt för e-biblioteksprojektet var den regelbundna kommunikationen med biblioteksfältet och att de allmänna bibliotekens önskemål togs i beaktande. I projektet anställde man en projektexpert vars uppgift var att berätta för biblioteken hur projektet framskred, lyssna på vilka önskemål som fanns och föra fram bibliotekens syn.

Expertgruppen från biblioteken sammanträdde 13 gånger, regelbundet under projektet. I expertgruppen lyckades man samla människor som representerade olika regioners perspektiv, från olika delar av Finland.

Man ordnade sammanlagt elva informationsträffar via Teams för biblioteken. De visade sig vara ett bra sätt att informera om aktuella frågor för biblioteken. Informationsträffarna möjliggjorde också att biblioteksanställda fick ställa sina frågor till projektgruppen, och kommunikationen gick båda vägarna.

Man ordnade också workshoppar om teknologi, den kommande organisationen, biblioteksarbetsgrupper och deras uppgift, och om e-bibliotekets visuella uttryck. Utöver detta bjöd biblioteksanställda in projektets representanter till olika träffar runtom i Finland, som virtuella kaffpauser och styrgrupper. Projektet deltog också i möten ordnade av Rådet för de allmänna biblioteken samt i Biblioteksdagarna.

Projektets regelbundna nyhetsbrev nådde cirka 700 prenumeranter och man informerade också om aktuella frågor via de regionala AKE-biblioteken som handhar olika utvecklingsuppgifter på biblioteksfältet.

E-biblioteksprojektet lyfte fram diskussionen om e-materialens viktiga betydelse och hur bibliotekens framtid kan se ut om man bara stampar på stället och inte i större utsträckning börjar erbjuda material till kunderna som de redan nu använder och konsumerar. Även om slutsultatet, att e-biblioteket grundas naturligtvis är viktigt, är diskussionen om framtiden minst lika viktig.

E-biblioteksprojektet är ett tecken på att det finländska biblioteksfältet kan samarbeta. Att förena krafterna på ett litet verksamhetsområde är oerhört viktigt, samarbete är något som är typiskt för biblioteken och har traditionsenligt varit gott. Biblioteksfältet klarar av att förbinda sig också till nationella lösningar och samarbetet har långa traditioner.

E-biblioteket är till nytta för alla aktörer i bokbranschen

Till e-biblioteksprojektet rekryterade man en egen expert också från förlagsbranschen för att arbeta med nätverkssamarbete och upphandling av material. Målet var att stå i dialog med innehållsproducenterna, det vill säga förlagen, författarna och översättarna, och informera dem om vad som skedde inom projektet.

E-bibliotekets verksamhetsmodell, där teknologi och innehåll särskiljs på så sätt att själva tekniken finns i bibliotekens egna händer, var ny för alla och krävde i början flera genomgångar av vilka grundförutsättningarna var. Gemensamt funderade man på vad det är vi bygger och vad det nya arbetssättet innebär för var och en av aktörerna i bokbranschens ekosystem. Samtidigt som e-biblioteket var under konstruktion befann sig också bokmarknaden i en situation där de digitala formatens popularitet hade växt väldigt snabbt under en kort tid, och hela intäktssmodellen hade under de senaste fem åren förändrats kraftigt. Alla aktörer befann sig på många sätt i en ny situation.

Biblioteken har enligt bibliotekslagen en betydande samhällelig uppgift genom att erbjuda olika slag av material. E-biblioteksprojektets uppgift vara att försäkra sig om att biblioteken inte hamnar i kölvattnet utan hänger med i utvecklingen oberoende av förändringen på bokmarknaden.

En stor, konkret sak för e-biblioteksprojektet var upphandlingen av material, något som visade sig vara komplicerat och ur upphandlingsjuridisk synvinkel en besvärlig helhet. Projektet hade hjälp med upphandlingen av Hansel Ab.

Det viktigaste målet var ändå att samarbeta med de aktörer som ansvarar för innehåll. Tanken var hela tiden att e-biblioteket kan förverkligas på ett sätt där alla får fördelar. Syftet med e-biblioteket är att det ska vara till nytta för både förlagen, författarna och även kunderna i biblioteket. Inte i något skede var tanken att konkurrera med de kommersiella aktörerna, utan att hitta ett sätt som gör att man i en digitaliserad värld kan förverkliga bibliotekets uppgift.

Vad materialet beträffar bekantade vi oss också med vilka lösningar andra länder gjort och försökte utreda hur man löst problemen. Samtidigt försökte man också i många andra länder lösa samma problem med tillgången till e-material vid biblioteken, och hitta vägar för hur biblioteken kan erbjuda e-material. I projektet bekantade man sig med bland annat Danmarks, Tysklands, Norges, Sveriges, Kanadas, USA:s och Storbritanniens lösningar. Det var viktigt att nätverka även internationellt. Den lösning som Finland höll på att skapa visade sig också vara intressant internationellt.

Under den tid projektet pågick beslutade riksdagen att utlåningssättningen också skulle utsträckas till att omfatta e-material. Detta innebar en framgång speciellt för Sanasto som drivit frågan. Det tåta samarbetet med förlag och författare fortsätter vid Nationalbibliotekets e-biblioteks-enhet. Tillgången till e-material för biblioteken är fortsättningsvis liten och här behövs en förändring.

”Utlåningssättningen för e-böcker genomförs och inrättandet av ett nationellt e-bibliotek främjas.”

E-biblioteket med i regeringsprogrammet

Riksdagsval ordnades i april 2023 och i e-biblioteksprojektet startade ett påverkansarbete där man berättade för de nya riksdagsmännen och ministrarna om kommunernas gemensamma, kommande e-bibliotek. Milton Ab stödde i påverkansarbetet. Samtidigt gjorde också Kommunförbundet och Suomen Kirjastoseura aktivt påverkansarbete för att e-biblioteket skulle finnas med i regeringsprogrammet och att det i framtiden skulle reserveras medel i statsbudgeten för den teknologiska utvecklingen.

Man tog bibliotekens synpunkter i beaktande. I Petteri Orpos regeringsprogram Ett starkt och engagerat Finland nämns e-biblioteket på följande sätt: ”Utlåningssättningen för e-böcker genomförs och inrättandet av ett nationellt e-bibliotek främjas.” I framtiden kommer vi säkert att se vad skrivelsen i regeringsprogrammet betyder rent konkret.

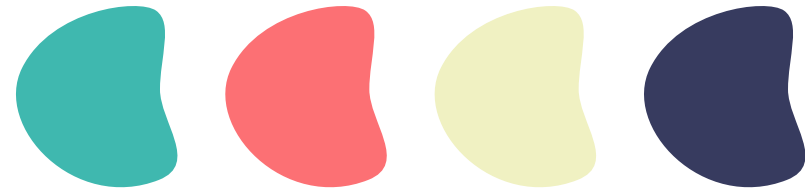
Ett starkt visuellt uttryck som grund för varumärket

En av de viktigaste uppgifterna för e-biblioteksprojektet var att skapa ett visuellt uttryck för e-biblioteken. Detta förverkligades i början av 2023 i samarbete med Alfons Digital Oy. Huvuddesignern Tommi Jäkkö skapade med grund i de workshoppar som hållits för biblioteksanställda och projektgruppen ett visuellt uttryck som var lätt att närma sig, tydligt, modernt, fräscht, modigt, starkt, nytänkande, enkelt och icke-föreställande.

Ett eget, starkt visuellt uttryck skapar grunden för e-bibliotekets varumärke och tanken är att e-bibliotekets visuella uttryck ska användas i alla e-bibliotekets marknadsförings- och kommunikationsmaterial. Det syns naturligtvis också i e-bibliotekets mobilapplikation och på hemsidorna.

E-bibliotekets logo har ett runt formspråk och med hjälp av detta är det lätt att känna igen e-biblioteket som en bibliotekstjänst. I logon kan man känna igen en bokhög, stora bokstaven E, ett bokmärke, en pratbubbla, en pil som guidar, och en digital navigationsmeny, den så kallade hamburgermenyn med tre streck.

E-bibliotekets färgpalett består av en grön huvudfärg och tre accentfärger i rött, gult och blått. Svart, gråa nyanser och vitt kan också användas som en del av paletten.

De fonter som definierats för e-biblioteket är open source-fonter som Google levererar, Asap och Bitter. Fonterna i fråga är gratis i alla versioner och kan användas fritt (Open Font License). En alternativ font är Arial. Att fonterna kan användas fritt är en förutsättning för att biblioteken i Finland enkelt kan använda och modifiera e-bibliotekets materialbas.

E-bibliotekets bildvärld består av fräscha färger med bilder som knyter an till de tjänster som e-biblioteket erbjuder. På bilderna syns människor i olika vardagliga situationer där man använder e-bibliotekets tjänster med hjälp olika apparater. Stilen i bilderna är positiv och avslappnad men på samma gång seriös. E-bibliotekets delaktighetstänk är viktigt att föra fram också i bildvärlden. Bilder på enbart apparater är det skäl att undvika. Under e-biblioteksprojektet togs bilder som de finländska biblioteken kan använda. Fotograf var Suvi-Tuuli Kankaanpää / Keksi Agency.

Nästa steg

E-biblioteket öppnar för användarna tisdagen den 23.4 2024 på UNESCO:s Världsdag för boken och copyrighten och Bokens och rosens dag. Då är det möjligt att ladda ned e-bibliotekets mobilapplikation, logga in till e-biblioteket med hjälp av stark identifiering och börja låna material, förutsatt att den egna kommunen har anslutit sig till e-biblioteket. Tjänsten kan alltså användas av de invånare i Finland vars hemkommuner har anslutit sig till e-biblioteket.

Till en början erbjuder e-biblioteket möjligheten att låna e- och ljudböcker på finska, svenska och engelska, i mindre utsträckning även på andra språk, samt inhemska digitala tidningar.

Utvecklingsarbetet med e-biblioteket fortsätter vid Nationalbibliotekets e-biblioteksenhet. E-biblioteksprojektet önskar det nya e-biblioteket en god fortsättning.

Människorna bakom e-biblioteksprojektet

E-BIBLIOTEKSPROJEKTETS PROJEKTGRUPP

Suvi Sivulainen, Projektledare
Seija Laitinen-Kuisma, Projektextpert / bibliotekens nätverkssamarbete
Anna Tuomikoski, Projektextpert / förlagsbranschens nätverkssamarbete
Joona Kutilainen-Pennanen, Projektextpert / teknologi
Marjo Haatainen, Projektextpert / kommunikation
Virva Nousiainen-Hiiri, Chef för biblioteksnätverkets gemensamma tjänster / projektägare

STYRGRUPPENS MEDLEMMAR

Kristiina Hormia-Poutanen, Nationalbiblioteket
Virva Nousiainen-Hiiri, projektägare, Konsortiet för de allmänna biblioteken
Päivi Savinainen, Rådet för de allmänna biblioteken
Johanna Selkee, Kommunförbundet
Katri Vääntinen, Helsingfors stadsbibliotek

MEDLEMMAR I EXPERTGRUPPEN FÖR BIBLIOTEKSBRANSCHEN

Malin Hollmén, Borgå stadsbibliotek
Merja Kummala-Mustonen, Regionförvaltningsverket i Norra Finland
Suvi Pirnes-Toivanen, Joensuu stadsbibliotek
Jouni Pääkkölä, Uleåborgs stadsbibliotek
Niina Salmenkangas, Tammerfors stadsbibliotek
Laura Tyysteri, Åbo stadsbibliotek
Seija Laitinen-Kuisma, representant för e-biblioteksprojektet, Helsingfors stadsbibliotek

MEDLEMMAR I EXPERTGRUPPEN FÖR TEKNOLOGIBRANSCHEN

Marja Hjelt, Konsortiet för de allmänna biblioteken
Matti Sarmela, Helsingfors stadsbibliotek / nationella utvecklingstjänster
Erkki Tolonen, Nationalbiblioteket / Finna
Joona Kutilainen-Pennanen, representant för e-biblioteksprojektet, Helsingfors stadsbibliotek

MEDLEMMAR I EXPERTGRUPPEN FÖR FÖRLAGSBRANSCHEN

Marja Hjelt, Konsortiet för de allmänna biblioteken
Arja Tuuliniemi, Nationalbiblioteket / FinELib
Anna Tuomikoski, representant för e-biblioteksprojektet, Helsingfors stadsbibliotek

E-biblioteksprojektets projektgrupp. Bild: Taru Leinonen

Tack

Alfons Digital Oy, Digiloikka Oy, Ellibs Ab, Finlands facklitterära författare, Finlands förlagsförening, Finlands svenska författareförening, Finlands översättar- och tolkförbund, Gofore Oyj, Hansel Ab, Helsingfors stadsbibliotek, Keksi Agency Oy, Kommunförbundet, Lisen Sundqvist, Milton Ab, medlemmar i styrgruppen och expertgruppen, Sanasto, Suomen Kirjailijaliitto, Suomen Kirjastoseura, Tillgänglighetsbiblioteket Celia, Tommi Rissanen och Undervisnings- och kulturministeriet.

E-KIRJASTO
E-BIBLIOTEKET

© E-kirjastohanke, 2023 / © E-biblioteksprojektet, 2023

Taitto/layout: Pia Pitkänen | Valokuvat/fotografier: Suvi-Tuuli Kankaanpää, Keksi Agency | Teksti/text: Marjo Haatainen | Ruotsinkielinen käännös/översättning till svenska: Lisen Sundqvist